

SHAXSNING BADIY MADANIYATI VA MA'NAVIYATINI RIVOJLANISHIDA TASVIRIY SAN'ATNING O'RNI.

Urayimjonov Yodgorbek Olimjon og'li

Andijon davlat pedagogika instituti Tasviriy sanat va muhandislik
grafikasi yonalishi 2- bosqich talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.8014238>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-June 2023 yil

Ma'qullandi: 05-June 2023 yil

Nashr qilindi: 07-June 2023 yil

KEY WORDS

tasviriy san'at, rassom, metodika, san'at arbobi, amaliy bezak san'ati, rang, chiziq.

ABSTRACT

Ushbu maqolada shaxsning madaniyatini rivojlanishida tasviriy san'atning o'rni va tasviriy san'at o'qitish metodikasi mashg'ulotlarida fanning nazariyasi va o'qitish usullari, shuningdek, tasviriy san'at asoslari hamda uning tarixi masalalariga alohida e'tibor berilgan.

Insoniyat ma'naviy madaniyatining tarkibiy qismi san'atdir. U musiqa, teatr, kino, badiiy adabiyot, xoreografiya, tasviriy va amaliy bezak san'ati kabi boshqa turlarini o'z ichiga oladi. San'atning har bir turi o'z oldiga qo'yilgan vazifalarni aks ettirishda har xil vositalardan foydalanadi, masalan, adabiyot – so'zdan, musiqa –tovushlardan, tasviriy san'at – rang va chiziqlardan va hokazo. Shu bilan birga, har bir san'at turi o'z ichida yana xillarga va janrlarga bo'linadi. San'atni tushunish, uning kishilar hayotidagi rolini aniqlash masalasi butun madaniyat tarixi davomida keskin bahs, tortishuvlarga sabab bo'lib kelgan. San'atning eng qadimiy va keng tarqalgan turlaridan biri – tasviriy san'atdir. Odatda real borliqni badiiy obrazlarda, mavjud. Predmetlarni tabiiy shaklini o'ziga o'xshatib umumlashtirib ifodalaydi hamda predmetlarning hajmi, o'zaro fazoviy joylashuvini va hokazolarda aks ettiradi.

METODOLOGIYA

San'atkor o'z asarida voqea, hodisa, holatning ma'lum bir zumdagi ko'rinishini ifodalab, u tasvir orqali rivojini, mohiyatini ochib berishga intiladi, kishilarning ma'naviy qiyofasi, psixologik holati va boshqa fikrlarni ilgari suradi va tasavur qiladi. Rassom biror shaxsni rasmini ishlar ekan, u hech vaqt uni faqat o'ziga o'xshatishga ishtilish bilan chegaralanmaydi. Rassom shu ishlayotgan tasvir orqali awalo o'zining fikr va tuyg'ularini tomoshabinga yetkazishga harakat qiladi. Ishlamoqchi bo'lgan tasvirida avalom bor g'oyasiga mos mavzu, syujet tanlaydi, voqea kompozitsiyasini quradi, shu yo'lda izlanadi, dastlab hayotni o'rganib, naturani kuzatib, eskizlar chizadi, etyudlar yaratadi. Rassomlik san'atida predmetlarning shakli, hajmi, rangi, ularning o'zaro muvozanatini to'g'ri ko'rsatishda rasmni aniq va to'g'ri ishlashning juda muhim ahamiyati bor. San'atkor o'z asarida real borliqda uchraydigan, balki inson fantaziyasi mahsuloti bo'lgan voqea va predmetlar ham aks ettirilishi, hayotda mavjud bo'lgan hodisalarning ayrim jihatlari o'zgartilib, bo'rttirib ko'rsatishi ham mumkin. Bundan ko'rinib turibdiki, tasviriy san'at asarlari – insondagi ajoyib fazilat – borliqni bilish, uni o'rganish va sirlarini ochishga bo'lgan ehtiyojlam qondirishga ta'sir ko'rsatadi. Tasviriy san'at

inson ongiga tezda ta'sir etib, unda ezgu hislar uyg'otadigan, kishini ruhlantirib, ma'naviy olamini boyitadigan san'at turiaridan biridir. Shu bilan birga, tasviriy san'at inson shaxsining shakllanishiga va kamolatiga yordam beradigan tarbiyachi hamdir. Pedagogika instituti va universitetlarining pedagogika va boshlang'ich ta'lim metodikasi fakultetlarida ta'lim oluvchi talabalar tasviriy san'atdan maxsus bilim va malakalarga ega bolishi o'quvchilarni badiiy-ijodiy qobiliyatlarini, badiiy didni, rang sezishni, fazoviy tasavvurini, buyuk rassomlar asarlarini go'zalliklarini ko'ra bilishga va ulami hissiy idrok etishga olib keladi. Tasviriy san'at o'qitish metodikasi bo'yicha toia bilimlarga ega bo'lish, ayniqsa, O'zbekistonda va chet ellarda fanning o'qitish tarixi, o'quv fanning maqsad va vazifalari, ta'limning mazmuni, shakllar, usullari haqida chuqur bilimlarga ega bo'lish tasviriy san'at o'qituvchi faoliyatida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

MUHOKAMA

Ma'lumki, bugungi o'quvchi kelajakda ishchi, xizmatchi, dizayn konstmkktor, muhandis, shifokor, o'qituvchi, yurist yoki harbiy mutaxassis yoki biron bir sohani yaratuvchisi bo'ladilar. Ularni har biri uchun rasm chizish, undan foydalanish lozim bo'ladi. Hatto uy bekasi ham rasmni ko'ra olishi, tushunishi, bu zamonning eng zarur faoliyatidir. Hozirgi davrda har bir erkak zoti mashina haydashni, texnika bilan shug'ullanishiga, uy bekalari esa dazmol, tikuv mashinasi, radio, televizor, kir yuvish mashinalari, muzlatgich, elektr plita, sut, qaymoq olish mashinalari kabi yuzlab texnik buyumlar bilan shug'ullanadilar. Ularga bu asbob-texnika vositalarini ishlatish va ularni sozlash uchun grafik bilim va malakalar darkor. Shu boisdan har bir kishi rasm chizishni, grafik tasvirlarini bilishi maqsadga muvofiqdir. Bugungi kunda har bir shaxsni grafik bilimga ega bo'lishi uning o'ziga ham, jamiyatga ham suvdek zarur. Shunga ko'ra fransuz faylasufi Didro, bundan qariyb 300 yillar avvaldanoq, - «Qaysi bir mamlakatda rasm chizishni o'qish-yozish kabi bilsalar edi, bu mamlakat barcha sohalarda har qanday mamlakatni quvib yetadi va oitda qoldiradi» - degan edi.

Tarix shohidkim, jahonga mashhur geograflar, tarixchi, adabiyotchi, shoir, yozuvchilar, konstruktor va boshqa soha allomalari rasm chizishni juda yaxshi bilganlar. Shunga ko'ra Beruniy, Ibn Sino, Ulug'bek, Gyote, Gyugo, Anderson, Pushkin, Tagor, Mikluxo-Maklay, Mendeleev, B.Zokirov kabi turli soha ijodkorlari rasm chizish bilan jiddiy shug'ullanib kelganlar. Xullas, har bir sohani ijodkori uchun rasm chizishni bilish unga katta ijodiy imkoniyat va ozuqa beradi.

Agar har bir o'qituvchi rasm chizishni bilganda edi, ular dars berishda yuksak samaralarga erishardi, dars mashg'ulotlarini o'zlashtirish ham o'quvchi uchun juda oson va yengil bo'lardi, hatto o'zlashtirmovchi o'quvchini boiishi ancha qiyin bo'lardi. Shularga ko'ra bugungi maktab o'quvchilariga badiiy bilim va malaka berishga katta e'tibor berilmoqda.

Rasm chizishni o'rganish uchun alohida iqtidor, iste'dod kerakmi?! Agar astoydil istasa, har kim, qobiliyatidan qat'i nazar savodli chizishga o'rgana oladi.

Chizishni o'rganish, savodli yozish yoki maktab matematika kursini o'zlashtirishga qaraganda murakkab emas. Faqat intilish va asosiysi - yaxshi iroda, rasm istalgan kasb, istalgan mashg'ulot egasiga zarurligini tushunish kerak. Chizishni bilgan san'atning barcha turlarini tushunadi, unga avval odatiy ko'ringanlarning barchasida go'zallikni ko'ra biladi: uning fikrlash doirasi keng, ma'naviy dunyosi boy, u qiziqarli va shodon hayot kechiradi.

NATIJA

Chizishni bilish ko'pchilikka: geograf, botanik, geolog, arxitektor, uchuvchi va boshqalarga

amaliy jihatdan ham kerak. Masalan, II jahon urushi qahramonlaridan biri - 62 fashist samolyotini urib tushirgan (o'zi biror marta hatto yaralanmagan uchuvchi Ivan Nikitovich Kojedub havo jangi texnikasida unga rasm chizish malakalari ko'maklashganini ta'kidlagan. Rasm chizish tufayli unda snaypercha ko'z o'tkirligi, idrok tezligi va reaksiya tezligi rivojlangan. Axir rassom harakatlanayotgan predmetni nafaqat tez ilg'aydi, balki uni tez chizadi ham. Kojedub dushmanlaridan reaksiya tezligi va aniqligida ustun va shu sababli g'alaba qilar edi. Muhandis, pedagog, jarroh, astronom ishida rasm chizish foyda bermaydimi.

Buyuk olim, adib va san'at arboblari (Lomonosov, Lermontov, Shevchenko, Siolkovskiy, Timiryazev) tasviriy vositalarni egallaganliklari muhim kashfiyotlarda, durdona badiiy asarlar yaratishda ko'maklashgan. San'at barcha kasb egalariga do'st va hamkor bo'la oladi.

Rassomlarning ko'zi o'tkirligi, idrok va reaksiya tezligi yaxshi ma'lum:

- rassom N. Jukov bilyardda doim g'olib bolishi bilan faxrlangan;
- ertakchi rassom Viktor Vasnetsov gorodkini yuqori mahorat bilan o'ynashi ko'pchilikni lol qoldirgan;
- manzarachi I. Levitan miltiqdan Vilgelm Telldek otgan - «o'qni o'qqa» joylagan;

- XVI asr italyan zargar va haykaltaroshi Benvenuto Chellini artilleriyachi sifatida janglarda qatnashgan. «Mening rasm chizishim va ajoyib mashg'ulotlarim yozadi u, - va musiqa chalish go'zalligi, barchasi shu qurollarda «chalishimda» ketdi».

Darhaqiqat, ko'z o'tkirligi talab etiladigan o'rinlarda rassomlar oson g'olib bo'lishadi.

Mikelandjelo aytganidek, san'at ulaming ko'zlarida sirkul va chizgichni bir paytning o'zida joylashtirishga o'rgatgan. Rasm chizish nafaqat ko'rish idroki tezligini, balki yaxshi ko'rish xotirasini ham shakllantiradi. Razvedkasi logann Vays (Sasha Belov) maxfiy hujjatlarning ko'plab sahifalarini bir ko'rishda eslab qolgani ko'pchilikka ma'lum. Mo'jizami. Yo'q mo'jiza emas, mashq qilishi.

Rassomlar hamisha ko'rish xotirasi kuchliligi bilan shuhrat qozonib kelgan.

I. Levitan o'rtoqlarini lol qoldirgan. Qish tunida bir guruh rassomlar o'rmonga sayrga o'tlanishadi. Ular ertaklardagidek go'zal manzaraga guvoh bo'lishadi - moviy, oy shu'lasi yoritib turgan qorda kul rang-pushti jemovlar va ular uzra qorga o'rangan qarag'aylar. Hamma manzaradan bahra olib, uy-uyiga tarqaydi. Oradan bir necha kun o'tib, rassomlardan biri Levitan ustaxonasida kartinani ko'radi: xuddi o'sha tungi manzara - moviy qordagi kul rang-pushti jemovli manzara. Levitan uni, razvedkachi Vays maxfiy hujjatlarni eslab qolgani kabi eslab qolgan va xotiradan chizgan.

Rassom Ayvazovskiy shunday ko'rish xotirasiga ega ediki, dengiz ko'rinishlarini o'z ustaxonasiga qamalib olib tasavuri bo'yicha chizardi. Hikoya qilishlaricha, u Peterburgdagi bir kvartiradan ketayotib, devorda kiyim ilgich ostiga o'z po'stinini shunday chizib qo'yganki, uy egasi ijarachi po'stinini unutib qoldiribdi, degan xayolga borgan. Faqat yaqinroq kelganidagina, po'stin chizib qo'yilganini fahmlagan.

XULOSA

Shunday qilib, barchaning san'at va go'zallik olamini bilishi ta'limning barcha sohalarida jadal rivojlanishga olib keladi. Boshlangich sinf o'qituvchilarini tayyorlashda tasviriy san'at O'qitish metodikasi asosiy predmetlardan biri hisoblanadi va o'z oldiga quyidagi vazifalarni qo'yadi:

1. Talabalarga tasvirlash asoslarini o'rgatish, ya'ni badiiy ijodning psixologik asoslari bilan bog'liq bo'lgan jarayonlar - qiziqish, diqqat, idrok va sezish, xotira va tasavvurni yaxshi bilishi bolalar badiiy ijodini faollashtirishda foydalanishga o'rgatish.
2. Talabalarning badiiy ijodiy qobiliyatlarini o'stirish, ularning badiiy didini tarbiyalash, borliqdagi va san'atdagi go'zalliklarni ko'ra bilishga o'rgatish.
3. Bo'lajak o'qituvchilarni tasviriy san'at darslarini olib borishga tayyorlash va shu bilan birga mashg'ulotlarni hayot bilan bog'lab o'tishga o'rgatish.
4. Sharq mumtoz san'ati, hozirgi zamon o'zbek tasviriy san'ati, sharq xalqlari va xorijiy mamlakatlar san'atlarini haqida qisqacha ma'lumot berish

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullayev N. San'at tarixi 2-jildlik, 2/1 tom .-T ., 2001.
2. Abdirasilov S.F. Tasviriy san'at metodikasi. -T., «I'm-Ziyo», 2006.
3. Abdirasilov S.F., Tolipov N.X. Tasviriy san'at o'qitish metodikasi. -T ., «Aloqachi», 2007.

